

Het hoornwerk De Spees

Op het informatiebord in De Spees tussen Opheusden en Kesteren is de volgende tekst te lezen:

Doel en functie

Het hoornwerk 'De Spees' is de noordelijke afsluiting van een dwars door de Neder-Betuwe gelegen verdedigingslinie. Het is de, naar huis zuiden gerichte, verlenging van de voor defensie belangrijk geachte Grebbelinie. Reeds in het midden van de 18^{de} eeuw werden er schetstekeningen en plattegronden getekend, maar pas in de jaren 1799-1800 werden de liniedijk en het hoornwerk bij de Spees aangelegd. De wallen, bastions en hoornwerken werden uit aarde opgeworpen en oorspronkelijk zal er op het hoogste gedeelte een borstwering ter bescherming van de soldaten zijn geweest. Aan de zuidzijde sloot de verdedigingslinie aan op de Waalbijk bij Ochten. Daar verrees een -met de Spees vergelijkbaar- hoornwerk dat de Batterij genoemd werd. Dit hoornwerk is in de 20-er en 30-er jaren van de vorige eeuw afgegraven en is thans vrijwel geheel verdwenen. Slechts een deel van de grondslagen zijn nog summier in de uiterwaarden bij Ochten zichtbaar.

Wateroverlast

De Spees is in de loop van de afgelopen twee eeuwen meerdere malen onderwerp van discussie geweest. Met regelmaat heeft men overwogen het af te graven en evenzo vaak zijn er ook weer herstelwerkzaamheden aan verricht. De Linie werd aangelegd met een puur militair doel. Daarnaast fungeerde zij ook als een dwarsdijk. Bij de dijkdoorbraken in de Over-Betuwe bracht het naar het westen afstromende water de bewoners van Opheusden, Hien, Dodewaard en Eldik in de problemen. De dwarsdijk belemmerde de doorstroming van het water, waardoor het tot grote hoogte kon stijgen en het gebied voor langere tijd nat hield. Het water kon alleen door de nauwe inundatiesluis in de Linge worden afgevoerd. Bij de dijkdoorbraken in maart 1827 in Eldik was de belasting van de liniedijk zo zwaar dat deze tussen Ochten en Linge doorbrak.

Militaire betekenis

Gedurende de eerste honderd jaar van zijn bestaan werden de Linie en de Spees nooit militair bedreigd. Pas in de 20^{ste} eeuw kwam hier verandering in. Vanwege de Duitse dreiging werd in 1939 in Nederland de algehele mobilisatie afgeroepen. Alle vestingwerken moesten weer in staat van verdediging worden gebracht. Bij de Spees, de Liniedijk en de reeds verdwenen fortificaties bij Ochten, werd koortsachtig gewerkt om deze weer te versterken. Onder de naam 'Betuwestelling' werd de voormalige linie Ochten-De Spees weer in gebruik genomen. In het voorterrein werden tientallen verdedigbare voorposten opgericht en op meerdere strategische belangrijke plaatsen werden tankgrachten gegraven. Er werd een groot aantal betonnen kazematten (bunkers) gebouwd waarvan er op en rondom de Spees nog een aantal bewaard zijn gebleven. Het zuidelijke deel van de linie kon door inundatie (onderwaterzetting) extra worden verdedigd.

De Duitse inval in 1940

Toen het Duitse leger in mei 1940 ons land binnenviel, lag het zwaartepunt van de gevechten in de Betuwe bij de voorposten en stellingen voor Ochten. Bij De Spees bleef het rustig. In dit vak van de Betuwestelling waren de gevechtshandelingen beperkt tot wat schermutselingen bij de meer oostelijk gelegen voorposten. Op de Grebbeberg aan de overkant van de Rijn is drie dagen hevig gestreden voor de vrijheid van ons land en vanaf het hoornwerk de Spees werd gedurende die strijd zwaar flankerend vuur naar de Duitse indringers afgegeven. De doortocht van materiaal in de Nude en de bezetting van steenfabriek 'De Blauwe Kamer' werd hierdoor bijzonder bemoeilijkt. Na de Duitse inval werden de stellingen in een snel tempo geslecht en gedurende de bezetting bleef het er rustig.

Het einde van de oorlog: 1944

Toen in september '44 de geallieerde operatie 'Market Garden' werd uitgevoerd, kwam de dreiging plotseling toch weer uit het oosten. In allerijl bezetten de Duitsers de onttakelde Betuwestelling en brachten die weer zo goed mogelijk in staat van verdediging. Ook het hoornwerk op de Spees werd weer in gereedheid gebracht. Hoewel er in de periode oktober '44 - mei '45 in het gebied ten oosten van de Betuwestelling zwaar is gevochten, bleven de oorlogshandelingen bij de Linie en de Spees beperkt tot vuurcontact met verkenningseenheden.

Wel speelde de Linie een belangrijke rol in de strijd tegen het water. Op 2 december 1944 bliezen de Duitsers bij Elden de Rijndijk op, teneinde de geallieerden uit de Over-Betuwe te verdrijven. Het water zou worden gekeerd door de Liniedijk. Op 6 december brak die dijk echter door en werd het gebied tussen de Liniedijk en het Amsterdam-Rijnkanaal overstroomd.

Toen na een vorstperiode in januari 1945 de dooi inzette, steeg het Rijnwater weer en stroomde vrijelijk door het dijkgat bij Elden de Betuwe in. Weer probeerde men het water bij de Liniedijk te keren. Op 8 februari brak deze echter voor de tweede keer door en kwam de Neder-Betuwe opnieuw onder water.

Einde van een verdedigingswerk

Na de Duitse capitulatie op 5 mei 1945 werd de Betuwestelling ontmanteld en in 1950 werd de functie van verdedigingswerk officieel opgeheven. In het kader van de ruilverkavelingswerkzaamheden werd de Liniedijk in 1951 vrijwel volledig afgegraven. Dankzij bemoeienis van de Stichting Menno van Coehoorn is het hoornwerk 'De Spees' met een stukje Liniedijk behouden als rijksmonument. Behalve dit monument herinneren slechts het inundatiesluisje in de Linge en een stukje daarbij gelegen Liniedijk aan het historische verdedigingswerk dat de 'Linie Ochten-de Spees' ooit was.